

rénus festészethez, mely Rómában bontotta ki szárnyait. A romantikusok csak később győztek Pesten, az ötvenes években, mikor Molnár József kissé vértelen próbálkozásai nagyhatású segítőtársra akadt egyik oldalon Madarász Viktorban, másikon az osztrák Rettenkofenben.

Borsos József festész hazánkfia — kinek emlékét Kopp Jenő szép könyve idézi¹ — tulajdonképpen egyik csoporthoz sem tartozott. Egyik lábával a biedermeier, másikkal a romantika ösvényét taposta. Ami a formát illeti, velejéig biedermeier-festő volt, senki sem festette e kor magyarjai közül közvetlenebb bájjal a mélyszemű és rózsásarcú, fehérvallú és teltalakú asszonyokat, a bál utáni hangulatokat, fürdő nőket, ifjú drótostótokat és gyümölcsárus leánykákat. Szólót vagy csókot? kérdezi egyik képével, máskor a bort és nőt ünnepli együtt, de művészete, mely mindig érzékies, sohasem válik érzékivé. Ha álmodozik is, a kor alaphangulatától nem szabadulhat, vidámsága mögött bágyadt lemondás búvik meg, érezni, hogy az idő nem kedvez a hazafiaknak s a művészetben is megállott a hullámzás. A festészet e korban, mint Kopp találóan írja, «csillogó, holt felület, mely mozdulatlan szintjével ellepi majd egész Európát».

¹ Kopp Jenő : Borsos József. Budapest, 1931.

Sokáig Bécsben élt s ott tekintélyre tett szert, mégis hazajött. Vendéglős volt itthon, majd előbb fotográfus ez a kitűnő művész, aki, mint említettem, nem találta helyét a stílusok zárt világában sem. Bármennyire a biedermeier korának fia volt, témáiban olykor a közelgő romantikát érezte meg. Megfestette az elégedetlen művészt, a sebesült harcost, amint apáca ápolja ; csataképekkel is kísérletezett. Kőre rajzolta Teleki Sándor grófort, amint gyertyagyári munkás Xersey szigetén. Az új téma azonban nem vezette új formanyelvhez s életének késői szakában sem sikerült irányt változtatnia. Hogy is változtathatott volna az öreg kocsmáros, kit a sors a Szép Juhászné vendéglőhöz kötözött, vizes bort nyalkaló szelíd svábok közé a zöld budai hegyekben. Utolsó képe kocsmájának cégére volt, melynek közepébe, kövér puttók közé elhalt feleségének képmását festette. 1883-ban halt meg, magárahagyatva, meghasonulva, elfeledve.

Megérdemelte, hogy emléket állítsanak neki s műveit összeszedjék. Kopp Jenő pontos katalógust mellékel könyvéhez, mely száznegyvenkét Borsos-képet sorol fel. E száznegyvenkét alkotás múzeumokban, magánosoknál, itthon és külföldön megőrzi a festő emlékét s vele együtt a régi Pest utcáit és tereit, boldog és boldogtalan embereit.

Genthon István.

Zene.

A II. filharmóniai hangverseny műsora különös érdeklődésre tarthatott számot. Kitűnő előadásban hallottuk újra *Mozart* nagy g-moll szimfóniáját. Különös, hogy míg *Mozart* kortársai felismerték e mű sötét, pesszimisztikus hangulatát, szenvedélyes nyugtalanságát, a romantika csupa görög derűt, gráciát, életkedvet talált benne. Az a kor, melynek kirobbanó szenvedélyessége mindenben a kifejező esz-

közök kiszélesítésére törekedett, nem sok érzéket mutatott a mozarti lélek szenvedéseinek, küzdelmeinek a klasszikus kereteket kemény figyelemmel tiszteletben tartó megnyilvánulása iránt. Ami a kortársak előtt szokatlanul romantikus, nyugtalan volt, az a kiteljesedett romantikában már korlátozottnak, egyensúlyozottnak tűnt fel. Ma, mikor ismét erősebb a fogékonyság a klasszikus tömörség, az egy-

szerű, világos vonalak iránt, újra felfedezzük Mozart szimfóniájának objektív, időfeletti értékét, mely mindig ugyanaz marad. Dohnányi mester a nagy muzsikuskok csalhatatlan ösztöneivel hozta felszínre ezt az értéket. Megértjük, hogy filharmónikusaink nyári salzburgi szereplésének fénypontja volt ez az interpretálás.

Először hallottuk *Bartók Béla* 1917-ben bemutatott «*A fából faragott királyfi*» c. táncjátékát suite formában. A mű, mely annak idején első teljes elismerése volt Bartók nagy jelentőségének — így, szimfónikus formában sem vesztett hatásából. Nagyszabású elgondolása messze túlszárnyalja a színpad szűk realitását. A suite műnek három legjellegzetesebb részét nyújtja: az erdő táncát, a hullámtáncot és a fabábú táncát. Mind kitűnő alkalmak Bartók páratlan erejű és hajlékonyságú melódiáinak, kifogyhatatlan változatosságú ritmikájának és harmóniájának csillogtatására. Tragikusan mély sóvárgása az elérhetetlenül szépnek, az emberi élet szűk korlátaiból való túllépésnek, keserű hangja az örök kielégíthetlenségnek! A fabábú táncának groteszsége az a jellegzetesen bartóki groteszség, mely revelációszerűen mutat rá örök igazságokra: a két nem egymással szemben tanúsított örök meg nem értésére, elfogultságára. Ime a nő, aki nem valódi értékeit, hanem csak a külsőségeket — jelen esetben a királykisasszony a fabábún csak a koronát és palástot — látja meg a férfin, de minden csalódás dacára a férfi mégis hisz benne. Egy női zeneszerző bizonyára ugyanezt a tételt formulázta volna meg — a férfiról, de, sajnos, a zene terén egyelőre csak a férfinem erősítheti a maga igazát. Olyan nagy mestertől, mint Bartók, ezt is szívesen fogadjuk s csak örülhetünk annak, hogyha már az Operaház nem tartja műsorán a művet, legalább zenéjének egy részét megnyerte a hangversenyközönség.

Az est vendége *Rubinstein Artúr*, lengyel származású zongoraművész, Brahms monumentális II. zongoraversenyét játszotta. Hangszerének igazi mestere, akinek ujjai alatt minden hang színes, eleven erőt nyert.

A III. filharmóniai hangversenyen *Schmidt Ferenc*nek, a bécsi állami zeneakadémia magyar származású igazgatójának «Változatok egy huszárdal felett» c. művét mutatták be. Ezt is bátran odasorolhatjuk ama megszámlálhatatlan magyar vonatkozású zeneművek közé, melyek hivatottak a magyar zenei témák nagy vonzerejének, világreputációjának bizonyítására, de annál kevésbé tarthatnak igényt arra, hogy ezeket a magyar zene értékeihez soroljuk. Nem a téma tesz magyarrá egy művet, a tüntetően magyaroskodó külső cifraságok, hanem a szellem, melyben ezt a témát a zeneköltő feldolgozza. Olyan ez, mintha valaki megtanul egy mondatot magyarul, de nem érti a tartalmát, így a szavakat, melyek a mondatot alkotják, már nem tudja önállóan úgy kombinálni, hogy eredeti szerkezetet alkossanak.

A másik bemutató *Casella Alfredo* «Italia» (1909) c. műve volt. Ma már ugyan nem sok eredetiséget találunk benne, de a szerző őszinte patriotizmusa, mellyel hazájának mintegy apoteozisét nyújtja, délvidéki temperamentumának tüze pompás hangszerelése legértékesebb művei közé emeli.

Nagy gyönyörűséggel hallgattuk a romantika egyik legfinomabb szellemének, Schumannnak ritkán játszott B-dur szimfóniáját. Tavasz szimfóniának hívta Schumann ezt a művet, az egyetlen, mely életének rövid, nap-sugaras idejéből való. Ha azokra a tragikus árnyakra gondolunk, melyek lelkét élete vége felé mindig erősebben hatalmukba ejtik, határozottan meglepő az a finom humor, életkedv, játszi öröm, rajongó szertelenség, mely itt keresztül viharzik. Tragikus gesztu-

sok, nagyvonalúság helyett ragyogó lendület, mely élesen tagolt ritmussal mindent lebegővé, csodálatos könnyűvé tesz. Mintha habkönnyű, tündöklő színű szappanbuborékok szállnának fel a napsugaras éterbe, melyekből az érzelmek logikája alkot tündéri formaképet.

Meg kell még emlékeznünk *Guglielmetti Anna Mária* nagyszerű énekkultúrájáról, mellyel Mozart gyönyörű szólókantátáját (Exultate, jubilate) előadta.

*

Stefániai Imre ezidei zongoraestjének különös értéket adott műsora, melyet teljesen Liszt Ferenc géniuszának szentelt. Nem kis vállalkozás, de annál elismerésre méltóbb minden idők legnagyobb szabású zongoraművészenek káprázatosan gazdag művészi egyéniségét egy este keretén belül életre kelteni: nemcsak hatalmas technikai teljesítményt, hanem nagyvonalú formáló erőt is követel. Az előadott 6 mű is képet adott Liszt zongorára írt oeuvrejének univerzalizálásáról. Meleg, érzéki melódiák, grácia és szellem, elragadó szenvedély és tűz, mély kedély, hatalmas produktívítás, mind csak pár szegényes szó a jellemzésére. Örömmel láttuk, hogy *Stefániai* is elérkezik lassan ahhoz az állomáshoz, hol már nem a bravuroskodó, dekoratív sallangokkal bőven ellátott virtuóz művet, hanem a mély szellemi tartalommal telítettek keltik fel a művész érdeklődését. A Busoni átiratban Pesten először játszott «Ad nos, ad salutarem undam» orgonafantázia, korál és fuga, a hatalmas H-moll szonáta voltak különösen bizonyítékai e komoly elmélyedésnek. Természetesen bőven nyílt alkalom *Stefániai* nagyszerű virtuóz tudásának érvényesítésére is. Kívánatos volna, ha nem hagyná abba szép studiumát. Egypár agyonjátszott művön kívül, Liszt számtalan szerzeményét a feledés homálya fedi. Ma-

gyar művészekre vár a feladat, hogy ezeket új életre keltsék.

*

Horthy Miklós kormányzó név-estéjén Operaházunk vezetősége az idén is nagyszerű ünnepi előadást rendezett. *Martin János* lelkes felköszöntője után az egyetemi énekkarok Vaszeg karnagy kitűnő vezetésével a jelenkor két nagy magyar mesterének: *Dohnányinak* és *Kodály-nak* egy-egy karművével arattak megérdemelt sikert. Ezután *Kacsóh Pongrác* annak idején példátlan népszerűségre emelkedett daljátéka, a *János vitéz* hat évvel szerzőjének halála után került az ország első színpadán előadásra. Hogy, a pompás kiállításnak és elsőrangú szereplőknek ellenére teljesen elhatározó sikerről mégsem számolhatunk be, ennek okát első sorban a zenekar színtelenségében, hogy így mondjuk, hangtalanságában találjuk. Az operai közönséget nem elégítheti ki az a magyarázat, hogy *Buttykay*, akire a mű új hangszerezését bízta, csupa kegyeletből alig változtatott a régi operett színpadhoz és énekesekhez mért hangszerezésen. Nem is csodáljuk, hogy ezt a szerénységében sok helyen csak a legegyszerűbb kíséretre szorítókozó zenekart, *Palló* (*János vitéz*) szárnyaló énekével néha teljesen ignorálja, úgy hogy az énekes és zenekar közötti tempóeltolódások csak még feltűnőbbé tették utóbbi hiányait. Pedig milyen behízelgő, szívhezszóló még ma is az a sok szép melódia! Az «Egy rózsaszál», «Megálmodtam réges régen», *Jancsi furulyaszólója* stb. sok kedves emlékezést kelthettek fel azokban, akik akkor a «rég jó időkben» voltak fiatalok. A mai generáció azonban már inkább észreveszi azokat a banális, idegen elemekkel bőven vegyített zeneszámokat, melyektől — az akkori magyaros stílusnak megfelelően — a «*János vitéz*» sem maradhatott menten.

Első helyen kell megemlékeznünk a rendező *Márkus László* és a díszleteket tervező *Oláh Gusztáv* nagyszerű munkájáról. Különösen mesteri teljesítményök tündérország teljesen magyar stílusban elgondolt, pazar színpadi képe.

A szereplők közül *Palló Imre* teljese az egyéniségére rászabott szerepet kapott János vitézben. *Orosz Júlia*, *Halász Gitta*, *Szende*, *Laurisin* a maga helyén mindegyik elsőrangú alakítást nyújtott.

Prahács Margit.

Külföldi Szemle.

Erik Axel Karlfeldt az új Nobel-díjas. Az irodalmi Nobel-díj ez évi odaítélése valóságos riadójel volt az egész kultúrvilág számára. A világ minden táján, valamennyi nép sajtójában lármás harsonák feleltek rá és egyetemes volt a meglepetés, hogy a svéd Akadémia ezúttal a szokástól eltérően és egész kivételesen egy halott író művét tüntette ki a legnagyobb és legirigyeltebb irodalmi díjjal. Igaz, sokan joggal hivatkoztak a régi szokásra és arra is, hogy van elég élő író, aki éppen olyan joggal tarthatott volna számot a Nobel-díjra, mégis ha közelebbről és egészen tárgyilagosan vesszük szemügyre az eset körülményeit, alighanem a svéd Akadémiának kell ezúttal igazat adnunk.

Erik Axel Karlfeldt egy vermandi felsőnépiskolai tanító, 1904 óta főtitkára volt a svéd Akadémiának és így a Nobel-alapítványnak is. Ez az állása nagy kitüntetés volt számára, de ez volt egyben a szerencsétlensége is, mert szerénységre kötelezte. Karlfeldt tehát mindig a háttérbe vonult, mert lehetetlenségnek tartotta, hogy a Nobel-díjat éppen az alapítvány főtitkára kapja meg, pedig 1919-ben egyenesen ő volt a svédek jelöltje, de akkor is elhárította magától ezt a kitüntetést. A svéd Akadémia ennek a fonák helyzetnek a következményeit akarta most korrigálni, amikor élete virágjában elhunyt főtitkárának adományozta a Nobel-díjat, hogy ezzel egyben a modern svéd lírát, illetve annak talán legkimagaslóbb költőjét koronázza halhatatlanná.

Svéd lírikus eddig még nem kapta

a Nobel-díjat. Werner von Heidenstam ugyan lírikus is, de kitüntetése nem lírájának, hanem elbeszélő művészetének szólt, amely először ajándékozta meg nagystílú klasszikus prózával a svéd irodalmat. Heidenstammal együtt az újromantikus irányhoz tartozott Karlfeldt is, amely irány a modern prózán kívül az újabb svéd lírának is gazdagon buzgó forrásává vált s ha az irány legkiválóbb képviselői közül *Heidenstam* főképp az érzelmek finomságának és a forma nemességének mestere, *Fröding* a metafizikai magasságokig szárnyaló gondolat extatikusa, *Karlfeldt* viszont a közvetlen és őszinte érzéseknek s a természet tiszta szeretetének költője.

A 90-es években erős harc dúl a svéd irodalomban az idealizmus és a realizmus között. A fiatal írók csaknem kivétel nélkül elfordulnak Strindberg nyers naturalizmusától és az eszményi eszteticizmus lobogója alá szegődnek. Talán legnagyobb diadala az iránynak, hogy lassankint Strindberg is mindjobban elmerül a metafizikai világszemléletben. Csak később kezdődik ismét az eszményi újromantizmus visszahatásaképpen új realizmus és Karlfeldt költészetének éppen az biztosít kivételes helyet a svéd irodalomban, hogy az ő lírájában kiegyenlítődik, harmonikus egensúlyba kerül a két ellentétes törekvés a neoromantika és a neorealizmus. Karlfeldt költészetének egész felfogása, alaphangja az idealizmus jegyében fakadt, szemlélete, fantáziája még romantikus, de őszintesége a természetel való bensőséges viszonya és elő-